

πόρφυρας

ζητσησιακό θξιατρο

114

ΑΓΝΩΣΤΑ ΚΕΦΑΛΟΝΙΤΙΚΑ ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ήρευνα για την καταγραφή και βιβλιογράφηση μονόπρακτων έργων¹ του 19ου Παιώνα, οδήγησε την γράφουσα, που είχε αναλάβει την υλοποίηση του ερευνητικού αυτού προγράμματος, να επισκεφτεί επανειλημμένα τις ιστορικές βιβλιοθήκες της Κεφαλονιάς, την Κοργιαλέναιο στο Αργοστόλι και την Ιακωβάτσιο στο Ληξούρι, καθώς και να διατρέξει κεφαλονίτικες εφημερίδες του προπερασμένου αιώνα.

Το αποτέλεσμα της έρευνας αυτής υπήρξε καρποφόρο. Εντοπίστηκαν τέσσερις μονόπρακτες κωμωδίες, μία χειρόγραφη, μία δημοσιευμένη αυτοτελώς και δύο δημοσιευμένες σε κεφαλονίτικες εφημερίδες. Τα έργα αυτά, σατιρικού περιεχομένου, η μελέτη των οποίων δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί εκτός του πρώτου, πρόκειται να δημοσιευτούν προσεχώς με τον απαραίτητο σχολιασμό. Σε πρώτη λοιπόν φάση θα προβούμε σε μία γενική παρουσίαση του περιεχομένου τους κατά χρονολογική σειρά συγγραφής ή έκδοσής τους ως εξής:

1. *Κομοδία, 1831-1836*

2. *Αι δύο τελευταίαι ώραι της ΙΑ' Βουλής, 1861*

3. *Οι γελοίοι υποψήφιοι, 1864*

4. *Ο καλός οικονομολόγος και οι συνεταίροι, 1867*

και θα ακολουθήσει μια συνολική αξιολόγησή τους.

Πρώτο εύρημα ο εντοπισμός άτιτλης και αχρονολόγητης κωμωδίας, σε χειρόγραφο εννέα φύλλων στο Αρχείο Τυπάλδων-Ιακωβάτων στο Ληξούρι. Έργο ανώνυμου συγγραφέα, επιγράφεται απλώς *κομοδία*.² Πρόκειται για καυστική σάτιρα κατά του Κεφαλονίτη Απόστολου Μαζαράκη (1800-1868), μετέπειτα Άνθιμου Μαζαράκη μητροπολίτη Σελευκείας, ο οποίος ελέγχεται για αμάθεια και ανοησία, για έπαρση, φιλοπρωτεία και φιλαυτία και δευτερευόντως κατά του πατέρα του, Ανδρέα Μαζαράκη που σατιρίζεται για μωροφιλοδοξία.

Κεντρικά πρόσωπα του έργου ο πατέρας Μαζαράκης (στο έργο δεν μνημονεύεται το βαπτιστικό του όνομα), οι γιοί του Αποστόλης Μαζαράκης αναγνώστης, Βασίλης και Σπυρίδων Μαζαράκης και συμπληρωματικά πρόσωπα ο Καπετάνιος, η δούλα Κατίγκω, το μόνο γυναικείο πρόσωπο, και ο Διδάσκαλος. Το έργο, γραμμένο σε φωνητική γραφή, αποτελείται από μία μόνο πράξη, χωρισμένη σε πέντε σκηνές και έναν έμμετρο επίλογο 140 στίχων στη θέση της δεύτερης πράξης, που εξαγγέλλεται από τον συγγραφέα, αλλά που τελικά δεν γράφτηκε. Οι δύο πρώτες σκηνές εκτυλίσσονται στην Κεφαλονιά, η τρίτη στο πλοίο διασχίζοντας το Αιγαίο και οι δύο τελευταίες (τέταρτη και πέμπτη σκηνή) στην Κωνσταντινούπολη.

Απλοϊκή είναι η υπόθεση του έργου.

Ο πατέρας Μαζαράκης ανακοινώνει στο γιο του Αποστόλη την απόφασή του να τον στείλει στην Κωνσταντινούπολη, για να μάθει γράμματα και να γνωριστεί με μεγάλους ανθρώπους. Εκείνος τον διαβεβαιώνει ότι ξέρει γράμματα, αφού μπορεί

να διαβάξει το μηνιαίο στην εκκλησία. Όμως ο πατέρας του επιμένει ότι αυτά δεν είναι αρκετά και ότι πρέπει να μάθει τα ελληνικά που είναι τα πλέον δύσκολα γράμματα. Τελικά ο Αποστόλης πείθεται να πραγματοποιήσει το ταξίδι αυτό, μετά τη διαβεβαίωση του πατέρα του ότι, εάν μορφωθεί, μπορεί να γίνει και δεσπότης. (Σκηνή Α').

Στη δεύτερη σκηνή παρακολουθούμε τις προετοιμασίες του ταξιδιού του Αποστόλη. Εδώ εμφανίζεται και ο αδελφός του Αποστόλη, Βασίλης Μαζαράκης, στον οποίο ο πατέρας εκμυστηρεύεται ότι τρέφει μεγάλες ελπίδες για τον Αποστόλη να δοξάσει την οικογένειά τους με τη μελλοντική επιτυχία του. Τον φαντάζεται ακόμα και στον αρχιερατικόν θρόνον. Από τη συνομιλία πληροφορούμαστε την ύπαρξη και τρίτου γιου, του Σπυρίδωνα Μαζαράκη, ευρισκόμενου ήδη στην Κωνσταντινούπολη στο Πατριαρχείο, πάνω στον οποίο η οικογένεια έχει στηρίξει όλες τις προσδοκίες της για την εξέλιξη του Αποστόλη.

Η τρίτη σκηνή, με δύο πρόσωπα, τον Αποστόλη και τον Καπετάνιο, εκτυλίσσεται στο καράβι στη διάρκεια του ταξιδιού για την Κωνσταντινούπολη. Ο Αποστόλης με συνεχείς ερωτήσεις προσπαθεί να μάθει από τον καπετάνιο τη σημασία ναυτικών λέξεων, γεγονός που εκνευρίζει τον δεύτερο, ο οποίος αντιλαμβάνεται ότι έχει να κάνει με έναν ανόητο άνθρωπο που κατάγεται από κάποιο γουρουνοχώρι, όπου οι άνθρωποι δεν ξέρουν να μιλούν. Όταν θα φθάσουν στην Πόλη, ο καπετάνιος θα είναι εκείνος που θα τον οδηγήσει στον αδελφό του, Σπυρίδωνα Μαζαράκη, που τύχαινε να γνωρίζει.

Στην τέταρτη σκηνή τα δύο αδέλφια συναντώνται μετά από χρόνια. Ο Σπυρίδων επικροτεί την απόφαση του πατέρα τους να στείλει τον Αποστόλη στην Κωνσταντινούπολη για να μάθει ελληνικά και του υπόσχεται ότι την επόμενη κιόλας ημέρα θα τον στείλει στο Πατριαρχείο για το σκοπό αυτό. Ο Αποστόλης ενθουσιάζεται ανοήτως με τις ελάχιστες καινούργιες λέξεις που μαθαίνει και πιστεύει ότι σε ένα χρόνο θα έχει τελειοποιήσει τις γνώσεις του, ώστε να γυρίσει στη Κεφαλονιά, να ανοίξει εκεί σχολείο, για να κερδίσει έτσι πολλούς παράδες.

Στην πέμπτη και τελευταία σκηνή, το αποκορύφωμα της σάτιρας, ο Αποστόλης οδηγείται από τον αδελφό του στο Πατριαρχείο, όπου ένας δάσκαλος ιερωμένος αναλαμβάνει να του μάθει ελληνικά. Τότε αποκαλύπτεται όλη η ασχετοσύνη του Αποστόλη, που δεν μπορεί να ξεχωρίσει ούτε τις ελληνικές από τις τούρκικες λέξεις. Αγανακτισμένος από την ανοησία και τη δοκησιοφία του μαθητή του, ο δάσκαλος διώχνει τον Αποστόλη, βεβαιώνοντάς τον με ειρωνεία ότι τα ξέρεי όλα και ότι μπορεί να κάνει το δάσκαλο, ενώ, όταν εκείνος αποχωρεί, τον οικτρίζει για την πενία του μυαλού του.

Στον έμμετρο επίλογο που ακολουθεί χωρισμένος σε δύο μέρη, ο συγγραφέας ξεκινώντας από ήπιους τόνους προχωράει στη συνέχεια σε ευθύβολη οξεία επίθεση κατά του Αποστόλη, που για πρώτη φορά ονοματίζει με το επίθετό του (Μαζαράκη) και τον κατηγορεί για έπαρση, άμετρη φιλοδοξία, φιλοπρωτεία και κομπορρημοσύνη, ενώ στο δεύτερο μέρος, όπου και παραθέτει πολλά προσωπικά στοιχεία του σατιριζόμενου, τον κακολογεί ως άνθρωπο φιλοκατήγορο και αμόρφωτο.³

Το έργο είναι εμφανές ότι πρόκειται για πρωτόλειο δημιούργημα, γι' αυτό και

η λογοτεχνική και η θεατρική αξία του είναι περιορισμένη. Ο συγγραφέας του δεν είχε τη δύναμη, ούτε ίσως την πρόθεση να γράφει ένα έργο μεγάλης έμπνευσης. Αντικειμενικός σκοπός του ήταν η στηλίτευση του Άνθιμου Μαζαράκη και τίποτε άλλο. Σε πρώτο λοιπόν επίπεδο πρόκειται για μια θεατρική και ποιητική σάτιρα κατά συγκεκριμένου ζώντος προσώπου, σύγχρονου του συγγραφέα και σε δεύτερο επίπεδο για μια γλωσσική σάτιρα, ή καλύτερα μια κωμωδία γλωσσικής ασυνεννοησίας, πάνω στην οποία στηρίζεται η διακωμώδηση του συγκεκριμένου προσώπου.⁴

Παρ' όλα αυτά το έργο κρίνεται σημαντικό για τους παρακάτω λόγους:

α) Αποτελεί ιστορική πηγή για το πρόσωπο του Άνθιμου Μαζαράκη για τον οποίο τα υπάρχοντα βιογραφικά δεδομένα είναι περιορισμένα.⁵ Παρέχει τη δυνατότητα διασταύρωσης των μέχρι τώρα δημοσιευμένων βιογραφικών στοιχείων του με αυτά που πηγάζουν από το έργο, αλλά και εμπλουτίζει τις ήδη γνωστές πληροφορίες με νέες, αποκαλύπτοντας πτυχές του χαρακτήρα του Μαζαράκη, καθώς και ότι είχε ασχοληθεί και με την ποίηση, γεγονός που δεν μνημονεύεται μέχρι σήμερα σε καμμία βιογραφία του.

β) Προστίθεται στην ελληνική κωμωδιογραφία του 19ου αιώνα και ειδικότερα στη μετεπαναστατική ελληνική δραματοουργία ένα ακόμη άγνωστο σατιρικό έργο.

Η πιθανή χρονολόγησή του μεταξύ 1831-1836 το κατατάσσει, δεύτερο κατά σειρά, μετά την τραγωδία του Ανδρέα Λασκαράτου *Η πτώσις της Τρωάδος*⁶ (1826), θεατρικό κείμενο, που έρχεται να εμπλουτίσει την κεφαλονίτικη δραματοουργία της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και τρίτο ή τέταρτο στην επτανησιακή δραματοουργία του 19ου αιώνα μετά το *Βασιλικό*⁷ (1829/1830) του Αντ. Μάτση και την *Κακάβα* (1834) του Ν.Β. Καρατζά.⁸

Ως σάτιρα κατά συγκεκριμένου προσώπου αποτελεί ένα ακόμη κείμενο στη σειρά των θεατρικών έργων, που έχουν προηγηθεί ήδη από το 18ο αιώνα, με αντικείμενο τη διακωμώδηση ζώντων προσώπων σύγχρονων με τους συγγραφείς (βλ. *Αυξεντιανός μετανοημένος*⁹ 1750, *Κωμωδία των αληθών συμβάντων*¹⁰ 1755/1756, *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος*¹¹ 1785, *Χάσης*¹² 1795), δεύτερο στην επτανησιακή δραματοουργία στο είδος του μετά το *Χάση* του Δημ. Γουζέλη και τρίτο, μετά τον *Αυξεντιανό τον μετανοημένο* και την *Κωμωδία των αληθών συμβάντων*, θεατρικό έργο όπου το σατιριζόμενο πρόσωπο είναι ιερωμένος.

Ως γλωσσική σάτιρα, παρά το γεγονός ότι η σημασία της, ως προς την οπτική αυτή γωνία είναι περιορισμένη, λόγω της αδύναμης θεατρικής γραφίδος του συγγραφέα, που δεν κατόρθωσε να επεκτείνει και να εμπλουτίσει το κείμενό του με περισσότερα στοιχεία γλωσσικής ασυνεννοησίας ώστε να το καταστήσει γλαφυρότερο, το έργο μπορεί να τοποθετηθεί στη χορεία των θεατρικών έργων της ελληνικής κωμωδιογραφίας του 19ου αιώνα με αντικείμενο τη γλωσσική σάτιρα ανάμεσα στα *Κορακιστικά* (1813) και τη *Βαβυλωνία* (1836), ακολουθώντας την πρακτική της γλωσσικής κριτικής της εποχής του.¹³

Με τον έμμετρο επίλογο των 140 στίχων, εμπλουτίζεται η κεφαλονίτικη σατιρική ποίηση της περιόδου, καθώς και η ευρύτερη επτανησιακή με ένα ακόμη σατιρικό ποίημα.¹⁴

Τέλος αποτελεί ένα γλωσσικό τεκμήριο της καθομιλουμένης στην Κεφαλονιά

στην τρίτη δεκαετία του 19ου αιώνα, σε μία εποχή σταθμό για την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας στο υπό αγγλική κατοχή νησί του Ιονίου, αφού την περίοδο αυτή αρχίζει εκεί η συστηματική λειτουργία ελληνικού σχολείου,¹⁵ με την οποία συνδέεται ο Άνθιμος Μαζαράκης. Άλλωστε η θέση του ως διδασκάλου στο ελληνικό σχολείο του Αηξουρίου είναι πιθανό να προκάλεσε την επίθεση αυτή κατά του προσώπου του.

Το δεύτερο χρονολογικά θεατρικό κείμενο είναι *Αι δύο τελευταία ώρες της ΙΑ' Βουλής*, που δημοσιεύεται στην κεφαλονίτικη εφημερίδα *Η Διαολαποθήκη*.¹⁶ Πρόκειται για μονόπρακτη πολιτική σάτιρα με επικαιρικό χαρακτήρα, που δημοσιεύεται στο παραπάνω φύλο τον Δεκέμβριο του 1861, όταν η ΙΑ' Ιόνιος Βουλή, που είχε προέλθει από εκλογές βίας και νοθείας, οδηγείται σε διάλυση.¹⁷ Ο ανώνυμος συγγραφέας συντάσσει ένα αλληγορικό έργο που το χαρακτηρίζει *μελόδραμα κωμικοπολιτικόν μονόπρακτον*, αποτελούμενο από δύο σκηνές με πρόσωπα: την ΙΑ' Βουλή, τον εραστή της Ανεμογιάννη, την πιστή θεραπαινίδα της Ελπίδα και συμμετοχή χορού που εκφράζει τον όγλο.

Η ΙΑ' Βουλή εμφανίζεται ως γυναίκα βαριά άρρωστη που αργοπεθαίνει, βήχει και φτύνει και με σβησμένα μάτια επικαλείται το Θεό να τη σώσει από τα μαρτύρια, που σπαράσσουν το αραχνιασμένο της κορμί. Σε άθλια κατάσταση φωνάζει τη θεραπαινίδα της Ελπίδα, που κοιμάται δίπλα της και ροχαλίζει, να ξυπνήσει για να της κάνει συντροφιά, γιατί φοβάται το θάνατο και δεν θέλει να μένει μόνη.

Η Ελπίδα ξυπνάει και με τα λεγόμενά της αποκαλύπτει ότι η άσχημη κατάσταση της Βουλής δεν οφείλεται σε φθίσι και χτικιό, αλλά στη μαύρη αχορταγιά και τη λαιμαργία της να χάφτει σαράντα τάλληρα¹⁸ κάθε μήνα, χωρίς να εργάζεται ούτε καν να κουνιέται. Της δίνει τότε καθαρτικό για να ξεθυμάνει. Εκείνη όμως συνεχίζει να ολοφύρεται για τη χαμένη της νιότη, για τις δόξες που φύγαν, για τη βουλευτική αποζημίωση, που χάνει.

Ο χορός, που είναι χωρισμένος σε δύο ημιχόρια, από τη μία οικτρίζει τη δειλή αυτή Βουλή που πνέει τα λούσθια και από την άλλη ζητωκραυγάζει υπέρ της επόμενης, της δωδέκατης Βουλής, που πρόκειται να εκλεγεί.

Η ΙΑ' Βουλή, που δεν έχει ακόμη πεθάνει, εξανίσταται και αγανακτεί με τις φωνές του όγλου και φωνάζει την Ελπίδα να πάει κοντά της. Την ώρα εκείνη εισέρχεται ο εραστής της ο Ανεμογιάννης, που τρέχει και την αγκαλιάζει στο κρεβάτι της και την παρηγορεί λέγοντάς της ότι εκείνος την αγαπά και δεν πρόκειται να την εγκαταλείψει.

Ακούγοντας το κουδούνι της διάλυσης της Βουλής, εκείνη νομίζει πως είναι η φωνή του Χάρου που ήρθε να την πάρει για τον κάτω κόσμο. Ολοφύρεται λοιπόν που φεύγει από τη ζωή πριν την ώρα της και κατηγορεί τον Ανεμογιάννη ότι αυτός την αδίχησε και την έσυρε σε απάτη και τον παρακαλεί να μη βουλιάξει άδικα και τη δωδέκατη Βουλή.

Με το τελευταίο ήχο του κουδουνιού για τη διάλυσή της, η Βουλή πέφτει νεκρή στην αγκαλιά του Ανεμογιάννη και της Ελπίδας.

Με το έμμετρο αυτό, μικρό σε έκταση, διαλογικό κείμενο, η ΙΑ' Ιόνιος Βουλή κατηγορείται για απραξία, για αδικίες και απάτες αλλά και για γλέντια και χο-

ρούς¹⁹ που έλαβαν χώρα μέσα στο Βουλευτήριο, ενέργειες στις οποίες παρασύρθηκε εξαιτίας του Ανεμογιάννη, η ιδιότητα του οποίου δεν αποσαφηνίζεται.²⁰ Ο ανώνυμος συγγραφέας, που πιθανώς να είναι το ίδιο πρόσωπο με τον εκδότη της *Διαολαποθήκης* Νικόλαο Μπερλάη²¹ χρησιμοποιεί για τη διάπλαση των ηρώων του την αλληγορία, τεχνική με μακρά παράδοση από τις μεσαιωνικές αλληγορικές ηθολογίες, η οποία θα του ήταν πιθανώς γνωστή ως Επτανήσιου από τα μονόπρακτα έργα του Μεταστάσιου,²² αλλά και από τα δραματικά «πονήματα» του Γεωργίου Σούτσου.²³ Σκοπός του ήταν, να καυτηριάσει²⁴ τα κακώς κείμενα της λειτουργίας της ΙΑ' Ιονίου Βουλής, διατυπώνοντας έτσι προσωπική κριτική, αλλά και αποβλέποντας στο να γίνει αυτή ευρύτερα γνωστή με τη δημοσίευσή της στην εφημερίδα. Το γεγονός μάλιστα ότι συγγράφει το θεατρικό του πρωτόλειο σε στίχους και το εμπλουτίζει με άριες και μουσική από την τελευταία πράξη της «Τραβιάτας»,²⁵ αποδεικνύει την πρόθεσή του ο σατιρικός του λόγος να μπορεί εύκολα να απομνημονευθεί και να τραγουδιέται με ρυθμούς και μελωδίες γνωστές στους φιλόμους Επτανήσιους.

Τρίτη στη σειρά είναι η αθησαύριστη μέχρι πρότινος²⁶ μονόπρακτη κωμωδία που βρέθηκε στο αρχείο φυλλαδίων του Αρχείου Τυπάλδων-Ιακωβάτων με αριθμό 227. Τυπωμένη χωρίς εξώφυλλο, έκτασης οκτώ σελίδων, χωρίς μνεία συγγραφέα επιγράφεται *Οι γελοίοι υποψήφιοι: κωμωδία μονόπρακτος υπό του ενός χωρικού, του εκλογέως, του ενός και του κάποιου*. Η σκηνή στην Κεφαλονιά τοις 28 Θερεστιού (Ιουνίου) 1864, όπως αναφέρει, μας τοποθετεί στις πρώτες μετά την Ένωση εκλογές στα Επτάνησα.²⁷ Πρόσωπα οι υποψήφιοι βουλευτές οι αδελφοί Μπατίστας (Βαπτιστής) και Γιάννης (Ιωάννης) Άννινος,²⁸ εκπρόσωποι της αριστοκρατίας, οι Αναστάσης, Κωνσταντής και Σπύρος, υποψήφιοι των λαϊκών τάξεων, ένας παπάς, ένας προύχοντας και μερικοί άλλοι υποψήφιοι.

Η υπόθεση εκτυλίσσεται σε δύο ημέρες, την παραμονή και την επομένη ημέρα των εκλογών, όταν βγαίνουν τα αποτελέσματα. Σε μία σάλα στολισμένη βενετσιάνικα οι υποψήφιοι Βαπτιστής και Ιωάννης Άννινος, μετά τις κακές ειδήσεις της προεκλογικής τους εκστρατείας ότι τα πράγματα δεν είναι ευχάριστα γι' αυτούς, έντρομοι προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση. Μόνη λύση για τη μεταστροφή του εκλογικού σώματος ο χρηματισμός των ψηφοφόρων. Χρειάζονται παράδες, παράδες και μου φαίνεται πως η δουλιά πετυχαίνει.²⁹ Όμως έχουν ήδη ξοδέψει τεράστια ποσά για την υποψηφιότητά τους: τελευταίο τους αποκούμπι μία κάσα. Κλαίγοντας την ανοίγουν για να πάρουν ένα φακότο τάλλαρα και μοιρολογούν για την περασμένη εποχή που το αρχοντολόι κρατούσε αποκάτω του τους αφύσικους,³⁰ τότε που μάζευαν τα τάλλαρα, ενώ τώρα τα ξοδιάζουν χωρίς επιστροφή. Σε μια χρυσωμένη θήκη όπου φύλαγαν την περούκα των προγόνων τους, σύμβολο της αρχοντίας της γενιάς τους, γονατίζουν και παρακαλούν το άγιο λείψανο της φαμελιάς τους να τους βοηθήσει στην επίτευξη του στόχου τους, να εκλεγούν βουλευτές.

Στη δεύτερη σκηνή ο Μπατίστας συνειδητοποιεί πως, με την καταβράθρωση του αρχοντολογιού, θα μείνουν αυτοί ως οι μόνοι εκπρόσωποι της άρχουσας τάξης και διερωτάται πώς θα μπορέσουν να συνεργαστούν με τους ξεβράκωτους, ενώ οικτρεί τον εαυτόν του, που αυτός ένας ευγενής, αναγκάζεται να επισκέπτεται τους

βουρδούλους στις καλύβες τους για τις ανάγκες της προεκλογικής του εκστρατείας και καταδέχεται να τους πιάνει το χέρι και να τους φιλάει στα χείλη.

Στην τρίτη σκηνή ο Γιάννης Άννινος επισκέπτεται ένα χωριό³¹ και παραδίδει στον παπά της περιοχής ένα σακκούλι *τάλλαρα*³² να τα μοιράσει με δική του ευθύνη στους ψηφοφόρους. Εκείνος τον συμβουλεύει να τους καλοπιάνει και χτυπάει την καμπάνα της εκκλησίας για να μαζευτεί όλο το χωριό. Οι χωρικοί μαζεύονται για να ακούσουν την ομιλία του υποψήφιου βουλευτή, ο οποίος ξεκινώντας επιθετικά, υποχωρεί συνετιζόμενος από τα λόγια του παπά και καταλήγει να τους παρακαλεί κλαίγοντας να τον ψηφίσουν. Ο προύχοντας και ο παπάς υποστηρίζουν ανοικτά την υποψηφιότητά του, όμως οι χωρικοί δεν πείθονται, παρά το γεγονός ότι ο παπάς τούς κουδουνίζει τα *τάλλαρα*. Όταν την επομένη βγουν τα αποτελέσματα, οι χωρικοί συγκεντρώνονται και τους γιουχάρουν, ενώ οι άρχοντες μοιρολογούν ομαδικά τον ξεπεσμό της τάξης τους.

Το ανώνυμο αυτό έργο, επικαιρικού χαρακτήρα, όπως και το προηγούμενο, διακωμωδεί καταστάσεις και υπαρκτά πρόσωπα στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Η μικρή έκτασή του δεν επιτρέπει την ανάπτυξη χαρακτήρων. Παρ' όλα αυτά ο συγγραφέας πετυχαίνει εύστοχα να δώσει το στίγμα τους, έτσι ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να σχηματίσει εικόνα γι' αυτούς.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το έργο, όπως και το προηγούμενο, εμπλουτίζεται με τραγούδια, που δανείζονται τη μετρική και τη μουσική, όχι από άριες του λυρικού θεάτρου, αλλά από δημοτικά τραγούδια, επτά (7) τον αριθμό, που τραγουδιούνται ως επικλήσεις ή μοιρολόγια. Παρεμβάλλονται επίσης και δύο (2) τετράστιχα που τραγουδιούνται κατά μόνας ή εν χορώ, σε στιγμές αγωνίας. Η προσθήκη αυτή των τραγουδιών στόχευε να καταστήσει τα κείμενα ευχάριστα προς ανάγνωση, αλλά και εύκολα προς απομνημόνευση, ώστε η σάτιρα να γινόταν έτσι εύκολα κτήμα του ευρύτερου κοινού.

Πάντως ανεξάρτητα από τη λογοτεχνική του αξία, που οπωσδήποτε είναι περιορισμένη, το έργο αυτό αποτελεί ένα ακόμη τεκμήριο της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης στην Κεφαλονιά στα χρόνια της Ένωσης.

Το τέταρτο και τελευταίο, στην παρούσα παρουσίαση, έργο είναι Ο καλός οικονομολόγος και οι συνετέροι [sic]. Διαδραματίζεται στην Πρέβεζα το 1867 και περιγράφει τις ατασθαλίες στη διαχείριση των οικονομικών μιας εμπορικής επιχείρησης, με κεντρικό πρόσωπο τον οικονομολόγο Παναγή, που ως λογιστής χρησιμοποιεί όλες τις πιθανές αλχημείες προκειμένου να μπορεί να κλέβει κατ' εξακολούθηση, χωρίς να γίνεται ευρύτερα αντιληπτός. Κοινωνοί εν μέρει των λαθροχειριών του είναι ο γέρος προϊστάμενός του και ένας μεσαίων, ο μεσίτης Παύλος, τη σιωπή των οποίων εξαργυρώνει ο πανούργος με ποικίλα ανταλλάγματα, με προσφορά γευμάτων προς τον πρώτο και με ύποπτες οικονομικές συνεργασίες με το δεύτερο, με τον οποίο μοιράζεται τα παράνομα κέρδη. Δύο φορές που θα έρθουν από το κέντρο διαφορετικοί κάθε φορά ελεγκτές, για να τον ελέγξουν, θα κατορθώσει με πλάγιους τρόπους να τους εμποδίσει στο έργο τους, αποφεύγοντας έτσι να αποκαλυφθεί.

Με την αναχώρηση του προϊσταμένου του για την Αγγλία, φαίνεται ότι από εκεί και ύστερα, αφήνει πλέον τα προσχήματα, κλέβει ασύστολα και αδικεί τους

πάντες, προκειμένου να προσποριστεί προσωπικά οφέλη, αδιαφορώντας αν τον αποκαλούν κλέφτη, ραδιούργον, ασεβέστατον. Εκείνος από την πλευρά του ως νέος Ταρτούφος, προσπαθεί να τους παραπλανήσει, πηγαίνοντας στην εκκλησία και τηρώντας όλες τις νηστείες.

Όμως δεν θα αργήσει να πληρώσει τις συνέπειες των πράξεών του. Τρώγοντας συνεχώς έγινε σαν γουρούνι από τα θρεφτάρια και τα προβλήματα υγείας που του παρουσιάστηκαν άρχισαν να τον απασχολούν. *Τι κέρδισα; Τίποτα από το ένα μέρος τα έκλεψα και από τ' άλλο τα έδωδα στους γιατρούς.*³³ Έτσι η κατάσταση της υγείας του από τη μια και το γεγονός ότι συνειδητοποίησε ότι διασύρεται δημόσια πλέον για όλες τις ανομίες του με τη δημοσίευση στον τύπο της σάτιρας αυτής για το πρόσωπό του, τον έθεσαν ενώπιον ενωπίω. *Είναι πλέον καιρός να αφήσω τας κακάς έξεις* ομολόγησε στον εαυτό του. Όμως πώς θα μπορούσε να πείσει τον κόσμο ότι αποφάσισε να αλλάξει και να *έμβη εις τον καλόν δρόμον*; Και ενώ μονολογούσε και οι σκέψεις αυτές περνούσαν από το μυαλό του μια φωνή ακούγεται. Είναι η φωνή του διαβόλου που παρουσιάζεται μπροστά του ως φίλος και προστάτης και του φέρνει τρία δώρα: ένα δίχτυ για να τον σκεπάσει, στην ουσία όμως για να φαίνονται από παντού οι λωποδυσίες του, μια τρομπέτα για να διαλαλεί τις κλεψιές του και ένα ταμπουόρο για να καλεί τους συντοπίτες του να μαζευτούν, για να τον ρεζιλέψει.

Έντρομος μπροστά στο τέλος του, που βλέπει να πλησιάζει, ο οικονομολόγος παρακαλεί τον διάβολο να τον αφήσει ήσυχο, υποσχόμενος ότι αποφάσισε να μην ματακλέψει. Ο διάβολος επιμένει ότι όποιος ήρθε στο τάγμα του, δεν μπορεί να αλλάξει. Απελπισμένος ο Παναγής τον ικετεύει, επικαλούμενος την Παναγία να τον βοηθήσει. Εκείνη τη στιγμή κτυπάει η πόρτα και έρχεται ο μεσίτης μισομεθυσμένος από κάποια διασκέδαση. Ο οικονομολόγος, έντρομος του αποκαλύπτει τι έχει μεσολαβήσει και του ζητάει να τον κρύψει κάπου, για να αποφύγει τον διάβολο που επιμένει να του πάρει τη ψυχή.

Ο μεσίτης δεν ξέρει πού να τον κρύψει και ανοίγει την ομπρέλα του. Κάτω από αυτή «κρυμμένος» πρόχειρα ο οικονομολόγος συνειδητοποιεί ότι τίποτε πια δεν τον σώζει.

Αποφασίζει τότε να εξομολογηθεί όλες τις ανομίες του, όπως και το κάνει, παραθέτοντας όλα τα σχετικά περιστατικά. Όμως δεν αργεί να διαπληκτιστεί με τον μεσίτη, για το ποιος από τους δύο είναι λιγότερο ή περισσότερο κλέφτης, *άδικος, ραδιούργος, ωτακουστής...* Τότε ο τελευταίος, εκνευρισμένος από την αχαριστία τού συνεργάτη του, κλείνει την ομπρέλα και φεύγει, αφήνοντας τον οικονομολόγο μόνο του «στα κρύα του λουτρού».

Μεσολαβούν δύο συνέχειες που δεν έχουν εντοπιστεί. Στην τελευταία σωζόμενη σκηνή, ο οικονομολόγος βρισκόμενος μαζί με τον γιατρό, τον φαρμακοποιό και τον Λόδα από τον οποίο είχε κλέψει δύο οκάδες μαύρη άμμο, τους παραπονιέται, ότι ενώ τον έβλεπαν να διαπράττει αδικίες και ανομίες, δεν βρέθηκε κανείς τους να τον νουθετήσει. Οι συμπολίτες του αρνούνται την κατηγορία αυτή και του αντιλέγουν ότι πολλές φορές προσπάθησαν αλλά μάταια. Ο ίδιος μπροστά στο φοβερό Βεελζεβούλ φαίνεται να συνετίζεται και εκφράζει την ευγνωμο-

σύνη του στο φιλόσοφο Στεργιάδη που τον *απήλλαξε θανάτου πικροτάτου*.

Το διαλογικό αυτό κείμενο μένει ημιτελές για τους σημερινούς αναγνώστες, διότι δεν έχουν εντοπιστεί τα επόμενα τεύχη της πολιτικής και φιλολογικής εφημερίδας *Τύπος του Αργοστολίου*, όπου δημοσιεύτηκε σε συνέχειες υπό μορφή επιφυλλίδας.³⁴ Το γεγονός ότι λείπουν επίσης δύο ενδιάμεσα φύλλα (το 13 και το 14), όπου δημοσιευόταν η συνέχεια του έργου, δυσχεραίνει την ολοκλήρωση της εικόνας για την υπόθεση του θεατρόμορφου αυτού κειμένου.

Παρ' όλα αυτά, η πρώτη αυτή ανάγνωση του έργου, μας επιτρέπει να καταλήξουμε σε κάποιες επισημάνσεις. Ο ανώνυμος συγγραφέας, ακολουθώντας το παράδειγμα του Δημ. Γουζέλη, αλλά και του ανώνυμου συγγραφέα της σάτιρας κατά του Άνθιμου Μαζαράκη, συγγράφει το διάλογο αυτό, για να ξεσκεπάσει τις παρανομιές ενός συγχρόνου του συμπολίτη. Η διακωμώδηση είναι ο καλύτερος τρόπος διόρθωσης των ανθρώπινων ελαττωμάτων και αυτό φαίνεται να το γνωρίζει ο συγγραφέας. Άλλωστε τα αποτελέσματά της έγιναν άμεσα αισθητά από την αλλαγή συμπεριφοράς του οικονομολόγου.

Ο ήρωάς του παρουσιάζεται λοιπόν ως άτομο δίχως ηθικές αναστολές, χωρίς όρια αυτοσυγκράτησης σε όλες τις ενέργειές του. Έτσι το μόνο που μπορεί να τον σταματήσει από το κατρακύλισμα στη διαφθορά και την ηθική σήψη είναι η εμφάνιση του διαβόλου, τον οποίο ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εδώ ως άλλο από μηχανής θεό, για να τον συνετίσει, αλλά και για να οδηγήσει το διάλογο προς το φινάλε.

Το κείμενο είναι εμφανές ότι πρόκειται για πρωτόλειο, με ατέλειες στη διατύπωση νοημάτων, στη σύνθεση των προτάσεων που μένουν συχνά ημιτελείς, στην ορθογραφημένη γραφή, αλλά και στην ομαλή ροή των διαλόγων. Οι ατέλειες αυτές επιτείνονται από το γεγονός ότι ο συγγραφέας αναφερόμενος σε πρόσωπα και περιστατικά γνωστά στο στενό κοινωνικό περίγυρο της Πρέβεζας, όσον αφορά στα πρώτα αποφεύγει να τα ονοματίσει, γράφοντάς μόνο τα αρχικά τους, ενώ όσον αφορά στα δεύτερα περιορίζεται στο να τα επισημάνει με κάποια υπονοούμενα, με αποτέλεσμα ο σημερινός αναγνώστης να δυσκολεύεται να παρακολουθήσει τα τότε τεκταινόμενα στη μικρή αυτή επαρχιακή πόλη.

Η αδυναμία του στη διατύπωση και διαχείριση του θεατρικού λόγου είναι επίσης εμφανής από το γεγονός ότι αδυνατεί να ολοκληρώσει την υπόθεση του έργου και να δώσει μια λύση, όπως φαίνεται από την τελευταία σωζόμενη συνέχεια του διαλόγου, η οποία, μετά την κορύφωση που είχε προκαλέσει η σκηνή της εμφάνισης του διαβόλου, φαίνεται άτονη και ανεπαρκής. Βέβαια έχουν μεσολαβήσει οι συνέχειες των φύλλων 13 και 14, οι οποίες, όπως ήδη επισημάναμε, δεν έχουν βρεθεί, με αποτέλεσμα να υπάρχει κενό στην εξέλιξη της υπόθεσης.

Παρ' όλα αυτά αξίζει να επισημάνουμε την πρωτότυπη σκέψη του συγγραφέα να τοποθετήσει τον εαυτό του ως πρόσωπο του διαλογικού κειμένου.³⁵ Είναι ο «γραφεύς», ο οποίος έχοντας βιώσει προσωπικά την απληστία του οικονομολόγου, όταν ο φίλος του ο Λόδας του ζητάει να κάμει μιαν κωμωδία να την βγάλωμεν στον κόσμο, ανταποκρίνεται, με την προϋπόθεση ότι, εάν του λείψουν πρόσωπα και ύλη, τότε εκείνος θα πρέπει να φροντίσει και να του δώσει ύλη και να λάβει μέρος ως πρόσωπο στην κωμωδία, όπως είχε ήδη γίνει και με τον ίδιο τον συγγραφέα. Πρω-

τότυπη επίσης και η σκηνή, όπου ο οικονομολόγος κρύβεται κάτω από μια ομπρέλα για να αποφύγει το διάβολο, παραπέμπει σε σκηνές του σύγχρονου θεάτρου του παραλόγου.

Συμπερασματικά αξιολογούμε το κείμενο αυτό ως αντιπροσωπευτικό μιας εποχής, που σκιαγραφεί μίαν πτυχή της οικονομικής ζωής μιας ελληνικής επαρχιακής πόλης στα μέσα του 19ου αιώνα, τις παράνομες οικονομικές δοσοληψίες στα περιορισμένα πλαίσια των εκεί επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και σκιαγραφεί τον ανθρώπινο χαρακτήρα του ραδιούργου, του κερδοσκοπού και του φιλοχρήματου, τύπου διαχρονικού και πάντοτε επίκαιρου.

Ανακεφαλαιώνοντας, τα τέσσερα αυτά πρωτοπαρουσιαζόμενα μονόπρακτα, έχοντας ως αντικείμενο τη σάτιρα, εμπλουτίζουν την υπάρχουσα βιβλιογραφία σατιρικών κειμένων του 19ου αιώνα, με μακρά παράδοση στον επτανησιακό πνευματικό χώρο. Δύο τα κοινά χαρακτηριστικά των έργων αυτών: Η ανωνυμία των συγγραφέων που στην προκειμένη περίπτωση εξηγείται από την περί τη θεατρική γραφή απειρία τους, αλλά και από το γεγονός ότι πρόκειται για καυστικές σάτιρες που τους αναγκάζουν να κρύψουν το πραγματικό όνομά τους, φοβούμενοι πιθανές αντιδράσεις. Το δεύτερο κοινό χαρακτηριστικό των τριών πρώτων είναι τα στιχουργικά συμπληρώματά τους – το δεύτερο έργο είναι εξ ολοκλήρου έμμετρο- που διανθίζουν το κείμενο και τραγουδιούνται με επένδυση ευρωπαϊκή, ή ελληνική μουσική, και που κατατάσσουν τα έργα αυτά στην κατηγορία της κωμωδίας μετ' ασμάτων,²⁶ της τόσο διαδεδομένης στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η οποία θα προετοιμάσει το έδαφος για την εμφάνιση του κωμειδολλίου.

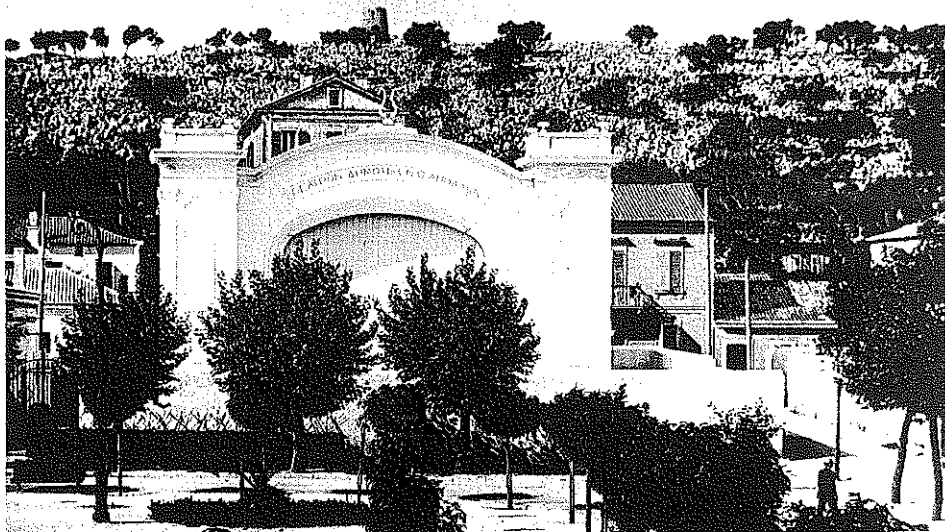
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μία πρώτη καταγραφή 700 λημμάτων έχει ήδη δημοσιευτεί: βλ. Χρ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου. «Ελληνική βιβλιογραφία μονόπρακτων έργων του 19ου αιώνα: Α' συμβολή». *Παράβασις*, τ. 4, 2002, σσ. 87-219.
2. Ως προς το έργο αυτό που έχει ήδη μελετηθεί διεξοδικά, έχουν δημοσιευθεί το περιεχόμενό του, η υπόθεσή του, η περιγραφή του χειρογράφου, τα ιστορικά στοιχεία για τα πρόσωπα του έργου, η πιθανή χρονολόγηση του χειρογράφου, τα πρώτα συμπεράσματα για το πρόσωπο του συγγραφέα καθώς και μια πρώτη αξιολόγησή του. Βλ. Χρυσόθεμις Σταματοπούλου-Βασιλάκου. «Ένα άγνωστο ληξουριώτικο θεατρικό χειρόγραφο: Μία πρώτη προσέγγιση». *Δάφνη*, τιμητικός τόμος για τον Σπύρο Ευαγγελάτο. Αθήνα: Ergo, 2001, σσ. 343-356. Το κείμενο του έργου στην πρωτότυπη γραφή και στην ορθογραφημένη μεταγραφή του, μαζί με τον απαραίτητο φιλολογικό σχολιασμό αναμένεται να δημοσιευτούν στον προσεχή τόμο των *Κεφαλληνιακών Χρονικών*.
3. *Ό.π.*, σ. 345-349.
4. *Ό.π.*, σ. 355.
5. Βλ. Άνθιμος Μαζαράκης, *Εθνικόν Ημερολόγιον του έτους 1866*, εκδοθέν υπό Μαρίνου Π. Βρετού. Έτος Στ', Εν Αθήναις, 1866, σσ. 363-364. Επίσης Τσιτσέλης, Ηλίας, *Κεφαλ-*

- ληνιακά σύμμικτα, *Συμβολαί εις την ιστορίαν και λαογραφίαν της νήσου Κεφαλληνίας*, τ. Α', Εν Αθήναις, 1904, σ. 363-369. Γεδεών, Μανουήλ, «Καταδίκη της εν τη ιερή μουσική καινοτομίας», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, έτος ΚΖ', τ. 31, 1907, σσ. 509-510. Πασχάλης, Δ. Άνθιμος Μαζαράκης, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσός»*, Αθήναι, 1930. Γκεντιλίνης, Α. Νύξεις περί του βίου Άνθιμου Μαζαράκη, μητροπολίτου Σελευκείας. Εν Αργοστολίω, 1887. Καλογηράς, Ανδρέας, *Η σάτυρα στην Κεφαλονιά*, τ. Γ'. Αθήναι, 1952, σσ. 77-78. Άνθιμος Μαζαράκης, *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8ος, Αθήναι, 1966, σ. 463. Βουνάς, Χρήστος *Τα τιμημένα κεφαλονίτικα ράσα*. Πάτρα, Μεταξάς-Μητρόπουλος, 1970, σσ. 25-28.
6. Ευαγγελάτος, Σπύρος *Ιστορία του θεάτρου εν Κεφαλληνία: 1600-1900*, διατριβή επί διδακτορία, Εν Αθήναις, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιον Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, 1970, σ. 145-146. Βλ. επίσης Πεφάνης, Γιώργος, «Ο Ανδρέας Λασκαράτος και το θέατρο», στον τόμο *Τοπία της δραματικής γραφής*, Αθήνα, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2003, σ. 227-235.
 7. Πεφάνης, Γιώργος, «Ρίζες και άνθη του επτανησιακού θεάτρου: Ο Βασιλικός του Αντώνιου Μάτεσι», στον τόμο: *Τοπία της δραματικής γραφής*, Αθήνα, Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, 2003, σσ. 15-75 όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.
 8. Βλ. *Δάφνη*, ό.π., σ. 356.
 9. Βιβιλάκης, Ιωσήφ, «Αυξεντιανός μετανοημένος: Μία πολιτική κωμωδία του 19ου αιώνα». *Πρακτικά Α' Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου «Το ελληνικό θέατρο από τον 17ο στον 20ο αιώνα»*. Αθήνα, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών, Ergo, 2002, σσ. 69-80.
 10. Σκουβαράς, Ευάγγελος, «Στηλιτευτικά κείμενα του ΙΗ' αιώνας». *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, τ. 20, 1970, σ. 181-194.
 11. Σπάθης, Δημ., *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος. Κωμωδία συντεθείσα εν έτει 1785*, Σχολιασμένη έκδοση και συνοδευτική μελέτη «Φαναριώτικη κοινωνία και σάτιρα». Αθήνα, Κέδρος 1995.
 12. Γουζέλης, Δημήτριος, *Ο Χάσης: Το τζάκωμα και το φτιάσιμον, κριτική έκδοση Χ. Συνοδινός*, Αθήνα, Ωκεανίδα 1997, όπου και σχετική βιβλιογραφία.
 13. Για τη γλωσσική σάτιρα βλ. τώρα Πούχνερ, Βάλτερ, *Η γλωσσική σάτιρα στην ελληνική κωμωδία του 19ου αιώνα: Γλωσσοκεντρικές στρατηγικές του γέλιου από τα «Κορακιστικά» ως τον Καραγκιόζη*, Αθήνα, Πατάκης 2001.
 14. Καλογεράς, Π., *Η σάτυρα στην Κεφαλονιά*, Αθήνα, 1939-1952, 3 τ. Βλ. επίσης Κονόμος, Ντ. *Ζακυνθινοί σατιρογράφοι*. Αθήνα, 1962. Μπουμπουλίδης, Φαίδων, *Έμμετρες παρωδίες από τα τελευταία χρόνια του ΙΗ' ως τις αρχές του Κ' αιώνας: Συμβολή στην μελέτη της νεοελληνικής σατιρικής ποιήσεως*, Αθήναι, 1977. Του ίδιου: *Νεοελληνικά σατιρικά ποιήματα*, Αθήνα, 1979. Βλ. επίσης, «Η σάτιρα στα Επτάνησα». *Ελληνική σάτιρα ανθολογημένη από 600-1973*. Επιμ. Ν. Βαγενάς, τ. Α'. Αθήνα, Ιστορική Έρευνα, σσ. 51-144.
 15. Δεμπόνος, Άγγελος-Διονύσιος, «Η παιδεία στην Κεφαλονιά στα χρόνια της αγγλοκρατίας». *Παρνασσός*, τ. 24 αρ. 2, Απρ.-Ιουν. 1982, σσ. 246-295. Βλ. επίσης Μοσχόπουλος, Γεώργιος, *Ιστορία της Κεφαλονιάς*, τ. Β', Αθήνα, Κέφαλος, 1988, σσ. 107-122.
 16. Βλ. *Η Διαολαποθήκη (Κεφαλληνία)*, τ. Δ', αρ. 48, 14 Δεκ. 1861, σσ. 249-251.
 17. Βερούκιος, Σπύρος, *Ιστορία των «Ηνωμένων Κρατών» των Ιονίων νήσων η αποκληθείσα «βρετανική προστασία» και οι αγώνες των Επτανησίων διά την εθνικήν αποκατάστασιν: 1815-1864*, Αθήναι, 1964, σ. 344-345 και Μοσχόπουλος, Γεώργιος ό.π., σσ. 192-193.
 18. Πρόκειται για το ποσό της βουλευτικής αποζημίωσης.

19. ... μη λες πως θ' αρνηθώ / τη φαρομάνια, τα φιλιά και το συρτό χορό / μέσα στο βουλευτήριο; Βλ. *Η Διαολαποθήκη, ό.π., σ. 250.*
20. Δεν αποσαφηνίζεται εάν πρόκειται για πραγματικό πρόσωπο, μέλος της ΙΑ' Ιονίου Βουλής, ή εάν πρόκειται για παρατσούκλι κάποιου μέλους της ή για σατιρική πρόσρρηση του, επινόηση του συγγραφέα ή απλώς για ένα φανταστικό πρόσωπο, δημιούργημα του ίδιου. Βέβαια στον κατάλογο εκλογέων της νήσου Παξών εμφανίζεται το 1854 ως μέλος της Επιτροπής ο Δημήτριος Ανεμογιάννης. (Παπαδόπουλος, Θωμάς, *Ιονική Βιβλιογραφία 16ος-19ος αιώνας: Ανακατάταξη προσθήκες-βιβλιοθήκες*. Τόμ. Β': 1851-1880. Αθήνα, 2000, αρ. 3613, σ. 48), ενώ στον αντίστοιχο κατάλογο του 1855, του 1859 και του 1863 πάλι ως μέλος των αντίστοιχων επιτροπών εμφανίζεται ο Ανδρέας Ανεμογιάννης (ό.π., αρ. 3681, σ. 60, αρ. 3898, σ. 107, αρ. 3899, σσ. 107-108, αρ. 4258, σ. 178, αρ. 4259, σ. 178). Στην ΙΑ' Ιόνιο Βουλή μετέχουν οι βουλευτές Ιωάννης Χοϊδός και Ιωάννης Τυπάλδος Χαριτάτος (Μοσχόπουλος, Γ. ό.π., σ. 193) οι οποίοι δεν είναι γνωστό εάν έφεραν κάποια προσωνυμία. Πάντως το θέμα χρήζει περαιτέρω έρευνας, γιατί ο Ανεμογιάννης εμφανίζεται ως persona και σε άλλα σατιρικά κείμενα της *Διαολαποθήκης*, εκπροσωπώντας τον άστατο λαό.
21. Το όνομά του μνημονεύεται στο τέλος του τεύχους όπου δημοσιεύεται το μονόπρακτο. βλ. *Η Διαολαποθήκη, ό.π., σ. 252).*
22. Σπάθης, Δημ, *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος, ό.π., σσ. 266-267.*
23. *Ό.π., σ. 263-275.*
24. Ο Σπ. Ευαγγελάτος την χαρακτηρίζει ως ευφυσστάτην πολιτικήν σάτιραν (Ευαγγελάτος, Σπύρος, ό.π., σ. 220).
25. Η όπερα ήταν γνωστή από παραστάσεις ιταλικών θιάσων που επισκεπτόντουσαν την Κεφαλονιά. (ό.π., σ. 216). Συγκεκριμένα, ιταλικός μελοδραματικός θίασος που έδωσε εκεί παραστάσεις το 1859-1860 την είχε περιλάβει στο ρεπερτόριό του (ό.π., σ. 191).
26. Όταν εντοπίστηκε από τη γράφουσα, δεν είχε ακόμα περιληφθεί σε κάποια βιβλιογραφία. Σήμερα περιλαμβάνεται στην «Ιονική Βιβλιογραφία». (Βλ. Παπαδόπουλος, Θωμάς, *Ιονική βιβλιογραφία ό.π. τ. Γ'*, Αθήνα 2001, αρ. 10323).
27. Μοσχόπουλος, Γεώργιος, «Οι πρώτοι Επτανήσιοι στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (1864): Υποδοχή, ιδεολογικά μηνύματα, "μετακένωση", πολιτική αναδιάρθρωση του Κοινοβουλίου». *Πρακτικά του Α' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών «Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση: 1453-1981»*. τ. Β'. Επιμ. Αστέριος Αργυρίου, Κωνσταντίνος Α. Δημάδης, Αναστασία Δανάη Λαζαρίδου, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 1999, σ. 65-74.
28. Η οικογένεια των Άννινων ανήκε στο Libro d' Oro. (Rangabé, Eugène Rizo, *Livre d' or de la noblesse ionienne*. Vol. II. Céphalonie. Athènes, Eleftheroudakis 1926, pp. 16-19). Έχουν σωθεί η δήλωση για συμμετοχή στις εκλογές για την ΙΙ' Ιόνιο Βουλή του Ιωάννη Σάββα Άννινου (Αργοστόλιου, 7 Σεπτ. 1863). (Βλ. Ηλιού, Φίλιππος, *Ελληνική βιβλιογραφία: 1800-1863, Προσθήκες-Συμπληρώσεις*. Αθήνα, ΕΠΕ/ΚΝΕ, 1983 αρ. 1440, σ. 261), επίσης το εκλογικό πρόγραμμα των δύο αδελφών Ιωάννη και Βαπτιστή Άννινου (Κεφαλλονία, 31 Αυγ. 1863) (ό.π., αρ. 1492, σ. 269), καθώς και ευχαριστήριο γράμμα των δύο υποψηφίων προς τους εκλογείς της Κεφαλονιάς (Αργοστόλιον, 16 Σεπτ. 1863) (ό.π. αρ. 1494, σσ. 269-270). Βλ. επίσης Μοσχόπουλος, Γεώργιος ό.π., σ. 198.
29. Οι γελοίοι υποψήφιοι. (Κεφαλλονία, 1864), σ. 1.
30. Οι ταπεινοί στην καταγωγή.
31. Πρόκειται για τη Σάμη Κεφαλληνίας.

32. Σύμφωνα με κείμενα του Ιω. Άννινου, οι δύο αδελφοί Ιωάννης Σάββα Άννινος και Βαπτιστής Σάββα Άννινος τιμηθέντες κατά την τελευταία εκλογή των Αντιπροσωπίας διά την Εθνικήν αποκατάστασιν της πατρίδος θεώρησαν ιερό καθήκον τους να προσφέρουν στο ταμείο αρωγής των γεγηρακότεν ενδεών ιερέων που έχει ιδρυθεί στην Κεφαλονιά όλα τα χρήματα των βουλευτικών τους αποζημιώσεων παραδίδοντας ένα σεβαστό ποσό στον Μητροπολίτη Κεφαλληνίας Σπυρίδωνα. Σχετικά με το θέμα αυτό σώζονται οι επιστολές που ανταλλάγησαν μεταξύ των αδελφών Άννινων και του μητροπολίτη Κεφαλληνίας (Βλ. Άννινος, Ιωάννης Σ. 1879 Σεπτεμβρίου 23. Εκλογή βουλευτών εις την επαρχίαν Σάμης Κεφαλληνίας. Εν Κεφαλληνία, 1882, σσ. 153-165).
33. Εφ. Ο Τύπος (Κεφαλληνίας), αρ. 11, 1-6-1867, σ.1, στ. 2.
34. Όπ., αρ. 7, 22-4-1867, σ.1-4, στ. 1-2, αρ. 8, 4-5-1867, σ.1-4, στ.1-2, αρ. 9, 10-5-1867, σ.1-3, στ.1-2 και σ.4, στ.1, αρ. 11, 1-6-1867, σ.1-3, στ.1-2, σ.4, στ.1, αρ. 12, 9-6-1867, σ.1-2, στ.1-2, αρ. 16, σ.1, στ.1-3, σ.2, στ.1-2.
35. Είχε προηγηθεί ο Μολιέρος ο οποίος στο μονόπρακτό του *L' impromptu des Versailles* εμφανίζεται ως πρόσωπο του έργου με το πραγματικό όνομά του και απαντά στην κριτική που δέχτηκε για το έργο του Σχολείου γυναικών (*L' école des femmes* - 1662). Για την επισήμανση αυτή θερμά ευχαριστώ τη συνάδελφο κ. Άννα Ταμπάκη.
36. Χατζηπανταζής, Θόδωρος, *Το κωμειδύλλιο*. τ. Α': *Το κωμειδύλλιο και η εποχή του*, Αθήνα, Ερμής 1981, σσ. 50-55.

Το Δημοτικό Θερινό Θέατρο «Απόλλων» στο Αργοστόλι